

Nedotýkať sa exponátov, prosím!

Bohunka Vaňková | MLOKi (www.mloki.sk) | 03.12.2018

Mestské divadlo Zlín/Divadlo Aréna : Masaryk/Štefánik

Vždy, keď sa ocitnem na predstavení o historickej osobnosti, nadobúdam pocit, že sa o nej nemôžem dozvedieť tú „celú, naozajstnú“ pravdu. Rozmýšľam ale, prečo by to tak malo byť? Učebnicu dejepisu s historickými dátami nechcem listovať aj v divadle. To, čo ma zaujíma, je interpretácia a názor tvorcov.

Inscenácia Masaryk/Štefánik vznikla vo vzájomnej spolupráci Mestského divadla Zlín a Divadla Aréna ako československý projekt k stému výročiu založenia spoločného štátu. Navyše, v bratislavskom Divadle Aréna beží už od roku 2005 tzv. „Občiansky cyklus“ orientovaný na hry o osobnostiach slovenskej histórie, do ktorého sa toto dielo radí.

V divadelnej hre Petra Pavlaca nachádzame širokú škálu informácií – od faktov plynule prechádza k osobným výpovediam a postojom, ktoré vyplývajú z rozhovorov medzi osobnosťami našich dejín. Pavlac využil viaceré archívne materiály, ako napríklad denníky Milana Rastislava Štefánika, ktoré pretavil do divadelnej hry. Aj vďaka tomu je tu citeľná snaha o vykreslenie Masaryka a Štefánika ako ľudí z mäsa a kostí, ako ľudí na vysokých pozíciách, ale so svojimi osobnými záujmami aj ťarchami, a to bez toho, aby vznikol dojem čítania bulvárneho článku. Dramatik odmieta často skloňované „vyrovnávanie sa“ s históriou ako s nejakou traumou. Ide podľa neho o: „Príspevok do diskurzu významov a nie do diskurzu interpretácií.“

Život a vzťahy týchto dvoch osobností sa odohrávajú v tesnej blízkosti diváka, avšak stále tu ostáva istý odstup. Nasvedčuje tomu scénografia inscenácie. Diváci sedia asi iba v šiestich radoch, bezprostredne pred javiskovým priestorom, majú pred sebou polkruhovou drevenú konštrukciu, ktorá zhora a zospodu ohraničuje hrací priestor. V ohybe konštrukcie, v hĺbke javiskového priestoru, sa nachádza okienko ako vo vyšetrovacej miestnosti. Za polopriesvitnou plachtou stoja dvaja muži v oblekoch (biblionauti) – oni tvoria pomyselné „sklo“, ktoré chráni niečo vzácne, na čo sa „môžeme pozeráť, ale nie dotýkať sa“. Na začiatku inscenácie si navliekajú biele rukavičky, otvoria scenár hry a celý čas sledujú a dopĺňajú jej priebeh prinášaním jednoduchých ilustratívnych rekvizít na scénu. Stolička, stôl, knihy, vešiak so Štefánikovou emblémovou francúzskou uniformou, či obyčajný písací stroj. Biblionauti sú nemí, pre hercov neviditeľní a v ukladaní rekvizít veľmi precízni. Pripomínajú kurátorov, ktorí sa snažia o presné zachovanie dobových reálií.

Medzi postavou Masaryka (český herec Luděk Randár) a Štefánika (Juraj Bača) vzniká ďalšia pomyselná stena, ktorá nemá za cieľ iba ukázať, že sa nachádzali na odlišných miestach a že nedochádzalo k ich častým stretnutiam. Masaryk je filozof, rozvážny rečník, politik. Štefánik vojak, astronóm. Randár Masaryka stvárňuje s istým vznešeným pátosom, ako konzervatívneho muža využívajúc len strohé gestá a drobnú mimiku. Každú repliku akoby mal vopred premyslenú. Bača ako Štefánik je živlejší, spontánnejší. Tento kontrast je ale prirodzený, veď hlavnou myšlienkou ich

spolupráce bola práve snaha spojiť dva národy, ktoré z kontrastov vytvoria výhodu a upevnia tým svoju silu.

Pri oboch mužoch figurujú aj ženy – ošetrovatelka, manželka, snúbenica, či dcéra. Pri Randárovi je to (jeho kolegyňa z Městského divadla Zlín) Marta Bačíková, pri Bačovi Dominika Richterová. Ak v prvej časti pri chorom, zomierajúcom Štefánikovi sedí zdravotná sestra, v ďalšom obraze je vojakom na fronte, v inom životnou partnerkou. Z ľudí blízkych Masarykovi spoznáme najmä dcéru Olgu, ktorá ho sprevádzala na jeho zahraničných cestách. Medzi Bačíkovou a Richterovou je nielen typový, ale aj herecký rozdiel – Richterová je až príliš jemná a nevýrazná, čo jej škodí v dialógoch s Bačom, pri ktorých sa doslova stráca. Nie vždy je to však nežiadúce, pretože, predsa len, režisér chce upriamovať pozornosť najmä na známú historickú osobnosť. Bačíková je naopak výraznejšia a Randárovi je rovnocennou partnerkou.

Inscenácia neponúka komplexné životopisy postáv. Z ich životov sú vyňaté fragmenty, vyjadrenia o spoločnej krajine, o vzťahu k Československu, ale aj vzťahové otázky. Z textu aj javiskového tvaru vyplýva, že obe osobnosti sa nachádzajú „niekde medzi“ – nie sú ani živé, ani mŕtve. Niektoré ich stretnutia sú zas skôr „ne-stretnutiami“. Pavlac napísal dialógy tak, aby sa mohli tieto osobnosti nachádzať na dvoch rozličných miestach a popri tom debatovať. Textovo sa síce dopĺňajú, no ostáva medzi nimi spomínaná imaginárna stena. Prezentujú svoje myšlienky, zaznievajú slová, ktoré presahujú danú situáciu a stávajú sa nadčasovými úvahami. Dalo by sa povedať, že sú tak trochu o dnešku. Ako príklad môžem uviesť časť z ôsmeho obrazu:

MASARYK: „To, čo jsme si vysnili za hranicemi, se doma vlastně uskutečnit nedalo. Možná jsme ztratili kontakt s realitou. Slováci a Češi v Americe... proč dokázali tak otevřeně, smysluplně pracovat pro naši myšlenku a doma jen málokdo?“

ŠTEFÁNIK: „Pretože u nás doma sa celé storočia žilo s pocitom hlbokého stotožnenia s faktom, že veci sa nedajú zmeniť, lebo na to nemáme vplyv! A keď aj tí najlepší, vzdelanci sami seba presvedčia, že sú všetci ostatní hlúpi a nezmeniteľní, ako ich potom chcú viesť?“

Herci preto občas z postáv vystupujú a opäť do nich vstupujú, nad udalosťami, ktoré sa už stali, majú istý nadhľad. Keď z postavy vystúpia, je citeľné akési uvoľnenie, vylúpnutie sa zo škrupiny vážnosti plynúcej z ich funkcií – prezident Masaryk a generál Štefánik.

Avšak celá táto komplexnosť si vypýtala aj svoju daň. Inscenácia plná informácií a odkazov na vzťah Masaryka so Štefánikom, je nad únosnou mierou toho, čo dokáže (môj) mozog za takmer dve a pol hodiny absorbovať. A to napriek tomu, že naratívnosť inscenácie ozvlášťňovali vizuálne efektné momenty. Napríklad situácia Štefánika s Masarykom vo hvezdárni – na javisku sa zotmie, biblionauti zavesia disko guľu, ktorá odráža na strop malé svetielka ako hviezdy. Takýchto mimotextových momentov však bolo primálo.

RECENZIA

V Aréne/Zlíne sa tvorcovia i herci snažili, aby sa Štefánik s Masarykom nestali iba spomienkami zarámovanými v kabinetoch učiteľov dejepisu. Aby sme sa o nich niečo dozvedeli, musíme ich vnímať viac ako obyčajných ľudí. Historické osobnosti si (aspoň) na javisku konečne mohli medzi sebou povedať to, čo si možno vždy chceli: Štefánik ukázal svoju hvezdáreň a zatmenie slnka, Masaryk porozprával o víziách, či trápeniach. Nie je to opakovanie faktov. Tie nahrádza osobný dialóg, i keď po čase únavný a zdĺhavý. Aj keď zo Štefánikových úst počujeme vety z jeho denníkových zápiskov zo Srbska a Masaryka vidíme ako číta Washingtonskú deklaráciu, neviem, či sa tvorcom podarilo osobnosti z kamenných podstavcov naozaj zložiť. Až tak živo totiž nepôsobia a ostávajú stále skôr sochami alebo exponátmi.